

การศึกษาของประเทศไทย

การศึกษาของไทยมีมาแต่โบราณกาล แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏลักษณะการจัดการศึกษาในสมัยนั้น มาเริ่มมีหลักฐานในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ. 1781 - 1921) ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาแบบโบราณ มีวังและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนมีส่วนสัมพันธ์กับวัดและวัง สำนักเรียนมีสองแห่ง คือ วัด เป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป มีพระเป็นผู้สอน อีกแห่งหนึ่งคือสำนักราชบัณฑิต สอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น

การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) มีลักษณะที่แตกต่างไปจากสมัยกรุงสุโขทัยตรงที่การศึกษาส่วนใหญ่ตกอยู่กับวัด ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปเล่าเรียนกับพระเพื่อเป็นการเตรียมสำหรับอุปสมบทในกาลข้างหน้า ในรัชสมัยพระเจ้าบรมโกศทรงกวัดจั้นการศึกษาทางพระศาสนามาก ถึงกับไม่ทรงแต่งตั้งเป็นข้าราชการ ถ้าผู้นั้นยังไม่เคยอุปสมบทมาก่อน ประเพณีนี้ยิ่งทำให้วัดมีความสำคัญต่อการศึกษามากยิ่งขึ้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - 2431) การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ วัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมือง การศึกษาที่รัฐเป็นผู้จัดเพียงเริ่มขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาของไทยได้เริ่มวางรากฐานเป็นแบบแผนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยถูกคุกคามอย่างรุนแรงจากประเทศทางตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความอยู่รอดของประเทศ จึงได้ทรงปฏิรูปการเมืองและสังคม

เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ส่วนในด้านการศึกษานั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูป และในการนี้จะพึงพาอาศัยการศึกษาในวัดแต่อย่างเดียวนั้นไม่ได้ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2444 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นแห่งแรก เรียกว่า "โรงเรียนหลวง" โดยมีวัตถุประสงค์ให้กุลบุตรได้เล่าเรียนมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้

การจัดการศึกษาตั้งแต่เริ่มมานั้นยังไม่ได้วางรูปเป็นหลักฐานแน่นอน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระบรมราชโองการให้กระทรวงธรรมการร่างโครงการศึกษาขึ้นเป็นฉบับแรก โดยมีความมุ่งหมายให้การศึกษาแผนใหม่ได้เผยแพร่ออกไปให้เป็นระเบียบแบบแผนทั่วถึงกันทั้งประเทศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อมา พระองค์ได้ทรงเจริญรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระราชบิดา ทรงมีพระราชดำริว่า ถึงเวลาอันสมควรที่จะต้องจัดการศึกษาให้กว้างขวางออกไป คือต้องสอนให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยควรแก่สภาพของตน ไม่เฉพาะฝึกงานสำหรับใช้ในราชการเท่านั้น จึงมีพระบรมราชโองการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ หลายอย่าง และที่สำคัญที่สุดก็คือ ในปี พ.ศ. 2464 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น

การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น นับเป็นยุคของการปฏิรูปการศึกษา หลังจากนั้นมากก็มีเหตุการณ์สำคัญต่อแนวทางการจัดการศึกษา นั่นคือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลพยายามที่จะปฏิรูปและพัฒนาการศึกษา แต่ไม่เป็นผลสำเร็จสมเจตนารมณ์ จนกระทั่งประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 การศึกษาของไทยก็ทรุดลงอย่างหนัก เพราะภัยสงครามและความขาดแคลนต่าง ๆ เมื่อสงครามยุติลงประเทศไทยได้มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ และได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันมากขึ้น

ประกอบกับมีนักการศึกษาที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศกลับมา การศึกษาจึงมีการไหลท่วม
ตามไปด้วย แนวการจัดการศึกษาแบบตะวันตกเข้าสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว
รูปแบบการศึกษาของไทยจึงวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งหนึ่ง และเจริญรุ่งเรือง
ขึ้นเป็นลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ประวัติการศึกษาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1921)

การศึกษาไทยในสมัยกรุงสุโขทัยนี้เน้นหนักไปทางด้านพลศึกษา คือได้ฝึกฝน
วิชาต่อสู้ข้าศึกศัตรู เช่น มวย กระบี่ กระบอง ในสมัยนั้นผู้ชายไทยอายุ 20 ปีขึ้นไป
จะต้องเป็นทหารรับใช้ประเทศในยามสงครามจึงมีการฝึกหัดการต่อสู้ข้าศึกด้วยดาบ
พลอง โล่ คี้ง หอก เป็นต้น ในยามสงบก็ประกอบอาชีพด้วยการเพาะปลูก
เป็นส่วนใหญ่ การศึกษาเกี่ยวกับการอ่านเขียนหนังสือยังไม่เกิดขึ้น จนมาถึงสมัย
พ่อขุนรามคำแหงพระอภัยมณีประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 1826 เมื่อทรง
ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น ขึ้นแรกพระอภัยมณีทรงสั่งสอนให้แก่พระราชวงศ์ ข้าราชการ
ตลอดจนราษฎรให้หัดอ่านหัดเขียนหนังสือไทยใหม่ สถานที่สอนหนังสือของพระองค์
คือที่พระราชวัง และที่พระแท่นมนังคศิลา นอกจากนั้นในสมัยของพระองค์ยังมีการ
สอนหนังสือกันตามสำนักสงฆ์หรือวัด และสำนักราชบัณฑิต เป็นต้น การศึกษาไทย
ในสมัยนั้นจัดให้กับผู้ชายเท่านั้น โดยมีพระภิกษุผู้แตกฉานทางพระธรรมวินัยเป็นครู
สอน ส่วนการศึกษาของผู้หญิงจะได้รับจากครอบครัวของตนเอง หรือครอบครัว
ของญาติ ส่วนใหญ่เป็นวิชาแม่บ้าน เช่น การทำครัว ทำขนม มวนบุหรี่และจีบพุด
แต่ในตระกูลขุนนางชั้นสูง เด็กผู้หญิงบางคนก็ได้เรียน อ่านเขียนหนังสือด้วยเหมือนกัน
โดยมีพราหมณ์หรือราชบัณฑิตเป็นผู้สอนเรียนกันในสำนักราชวัง

การศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

การศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยานี้ส่วนใหญ่ตกอยู่กับวัด ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปเล่าเรียนกับพระ เพื่อเป็นการกระตือรือร้นอุปสมบทในกาลข้างหน้า และในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยเราได้ใช้ระบบศักดินา คือมีการแบ่งชั้นวรรณะของบุคคลให้มีศักดิ์สูงต่ำกว่ากัน จึงมีการนิยมเอาบุตรหลานไปฝากไว้ตามบ้านเจ้าขุนมูลนาย ไม่เฉพาะแต่กับผู้ชายเท่านั้น แม้แต่ผู้หญิงผู้ปกครองก็นิยมนำไปฝากไว้ตามราชสำนักและพระราชวัง หรือครอบครัวขุนนางผู้ใหญ่ เพื่อให้อบรมกิริยามารยาทและศึกษาวิชาชั้นสูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิชาแขนงคหกรรมศาสตร์ การศึกษาของไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เจริญถึงขีดสุด ได้ทรงโปรดเกล้าให้พระโหราธิบดีราชบัณฑิตผู้หนึ่งในราชสำนักให้แต่งหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกชื่อ "จินตมานฉิน" และได้ใช้เป็นแบบเรียนตลอดมา เพิ่งเลิกใช้เมื่อปี พ.ศ. 2414 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการติดต่อกับชาวต่างประเทศมากขึ้น วิทยาการต่าง ๆ จึงได้รับจากชาวต่างประเทศด้วย มีการเปิดโรงเรียนมิชชันนารี มีการส่งเสริมนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการที่ต่างประเทศ มีการส่งเสริมค้าขายและบัญชี เพื่อประโยชน์ในการติดต่อกับค้าขายได้สะดวก และมีการสอนภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้น เช่น บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เยอรมัน เป็นต้น การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเน้นด้านอักษรศาสตร์มากโดยเฉพาะด้านวรรณคดีไทย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น

การศึกษาสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2325)

การศึกษาในสมัยกรุงธนบุรีเป็นการศึกษาที่ไม่ได้รับการหนุนบำรุง (อยู่ในช่วงที่ทรุดโทรมลงไปมาก) เพราะถูกพม่าเผาทำลายวัดวาอารามและชาติไทยเราต้องสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ จึงไม่มีเวลาที่จะหนุนบำรุงการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าได้เต็มที่ แต่อย่างไรก็ตาม พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงปรับปรุงวัดวาอารามและทำสังฆนาพระสงฆ์ เพื่อให้อยู่ในพระธรรมวินัยและตั้งใจศึกษาอบรมและสอนหนังสือ

ให้แก่ลูกศิษย์ต่อไป ส่วนทางค้ำวรณคดี พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง
รามเกียรติ์ไว้หลายตอน นอกจากนั้นยังมีนักกวีบางท่านในสมัยของพระองค์ คือ
หลวงศรีวิจิตร และนายสวน มหาเศเล็ก เป็นต้น

การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2414)

การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 4 ยังคงดำเนินไป
เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือยังมีการศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ คือ
ตามวัด วัง บ้าน สำนักราชบัณฑิต และโรงเรียนพวกหมอสอนศาสนา ฯลฯ

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่กรุงเทพมหานคร
พระองค์จึงมีเวลาน้อยในเรื่องกิจการศึกษา แต่อย่างไรก็ดีพระองค์ได้จัดทำนุบำรุง
การศึกษา คือ จัดให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร โดยแบ่งออก
เป็น 3 ชั้น คือ เปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก ส่วนการศึกษาค้นอักษรศาสตร์
และวรรณคดี พระองค์ได้ทรงรวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อช่วยกันรวบรวมคำรับตำรา
และวรรณคดีต่าง ๆ ที่ถูกทำลายไปในสมัยกรุงศรีอยุธยาให้สมบูรณ์ดังเดิม และพระองค์
ยังช่วยส่งเสริมการแต่งวรรณคดีต่าง ๆ ขึ้นด้วย ในสมัยของพระองค์ได้เริ่มมีการแปล
วรรณคดีของต่างชาติ เช่น ของมอญ และของจีน มาเป็นภาษาไทย การศึกษาทางค้ำ
ศิลปการก่อสร้างนั้น ได้มีการสร้างปราสาทราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัด
พระเชตุพน ซึ่งนับว่าเป็นศิลปหัตถ์งานมาก พระองค์ยังได้ทรงชำระกฎหมายต่าง ๆ
ที่คงเหลืออยู่ในขณะนั้นประกาศใช้สำหรับถือนิติ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กรณี
นอกจากนั้น ยังได้มีการปรับปรุงวิชาการต่าง ๆ ที่เคยได้รับจากชาติยุโรปในสมัย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้ทันกับกาลสมัย

ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีชาวยุโรปเข้ามาติดต่อกันหลายชาติ เช่น โปรตุเกส
อังกฤษ (สำหรับชาวอังกฤษเข้ามาบุกไมตรียังตกลงกันไม่ได้ เพราะมีปัญหาเรื่องภาษา
ก็สิ้นสมัยของพระองค์เสียก่อน) ในสมัยนี้ได้รับเอาวิทยาการแบบตะวันตกมากขึ้น
พร้อมกับเห็นความสำคัญของการที่จะต้องเรียนรู้อักษรต่างประเทศมากขึ้น ทางค้ำศาสนา

ก็ได้โปรดให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรม ได้แบ่งการสอบไล่ละเอียดขึ้นกว่าเดิมคือ ให้มี 9 ประโยค หลักสูตรพระปริยัติธรรมยากขึ้นและสูงขึ้นกว่าเดิม ทำให้มาตรฐานความรู้ทางภาษามาดีสูงขึ้น ทางค่านิยมปวงรณคดี พระองค์นับได้ว่า ทรงเป็นศิลปินชั้นเยี่ยมโปรดวิชาช่างฝีมือเป็นอันมาก โดยเฉพาะการแกะสลัก ฝีมือพระหัตถ์ในทางแกะสลักไม้ที่ยังหาดูได้ในปัจจุบัน คือ บานประตูโบสถ์วัดสุทัศน์ เป็นต้น กวีที่มีชื่อเสียงในสมัยของพระองค์คือ สุนทรภู่ พระเทพโมลี สมเด็จพระพรมานุชิตชินโรส เป็นต้น ท่านเหล่านี้ได้สำเร็จการศึกษามาจากวัดทั้งสิ้น นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นสำหรับเลี้ยงพระภิกษุสามเณร คนชราและคนพิการ และเวลาว่างก็ใช้เป็นที่พักผ่อนหรือสอนหนังสือวิชาการต่าง ๆ แก่คนทั่วไป การศึกษาที่รับแบบอย่างมาจากชาวยุโรปและได้เจริญมากขึ้น ในสมัยของพระองค์ คือวิชาก่อสร้างป้อมปราการอย่างยุโรป เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 3 สภาพการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น ประเทศหมาก่าส่งมีเรื่องกับประเทศอังกฤษ ฉะนั้น ประเทศไทยต้องอยู่ในฐานะต้องระมัดระวังตัวในการดำเนินนโยบายกับต่างประเทศเป็นพิเศษ และด้วยพระปรีชาญาณสุขุมรอบรู้เหตุการณ์ผันแปรของโลก จึงยอมเสียบางสิ่งบางอย่างเมื่อต้องเสีย ทั้งนี้ เพื่อรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ การศึกษาในสมัยของพระองค์ได้โปรดให้สร้างและทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดทั่วประเทศทั้งหมด 35 วัด และได้บูรณะวัดพระเชตุพนฯ โดยให้จาริกวิชาการต่าง ๆ ไว้ที่วัดเมื่อ พ.ศ. 2379 คือ วิชาอักษรศาสตร์ การแพทย์ ช่างฝีมือ เป็นต้น สาเหตุที่พระองค์ได้จาริกวิชาการต่าง ๆ ไว้ในแผ่นดินคือที่วัดนี้ เพราะคนในสมัยนั้นทวงแหวนวิชากันมาก พระองค์ได้นำเอาวิชาการที่สำคัญเหล่านี้มาจาริกไว้ เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้ศึกษาหาความรู้โดยเสมอภาคกัน จึงนับได้ว่าวัดนี้เป็นตลาดวิชาแห่งแรกของคนไทย ในสมัยนี้สันนิษฐานกันว่าได้มีหนังสือเกิดขึ้นใหม่อีก 2 เล่ม คือหนังสือประณม ก กา และหนังสือประณมมาสา แต่ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง ทางค่านิยมติดต่อกับชาวต่างประเทศนั้นพวกสอนศาสนาของชาวอเมริกันนับว่ามีบทบาทและเป็นที่ชอบพอของคนไทยโดยทั่วไป บุคคลที่ทำให้การเรียน

หนังสือไทยแพร่หลายขึ้น คือนายแพทย์ คี.บี.บริคเคย์และภรรยา ทั้งสองท่านนี้ได้นำเอาวิชาแพทย์สมัยใหม่มาเผยแพร่ สอนภาษาอังกฤษให้แก่พวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และได้ตั้งโรงพิมพ์หนังสือไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2379 แต่เคิมการเรียนภาษาไทยทำได้ยาก เพราะคำรากต้องเขียนด้วยมือและได้คัดลอกต่อ ๆ กันมา ผู้เป็นเจ้าของคำรากก็หวงแหน เพราะกว่าจะลอกมาได้แต่ละฉบับต้องเสียเวลานาน ครั้นเมื่อมีการพิมพ์หนังสือขึ้นสามารถพิมพ์ได้ทีละมาก ๆ การผลิตคำรากก็ง่าย ราคาถูกลง คนธรรมดาก็สามารถซื้อหาไปเรียนได้ จึงทำให้การศึกษาแพร่ไปอย่างกว้างขวาง

ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นการ เริ่มเปลี่ยนแปลงจากยุคเก่ามาสู่ยุคใหม่ เช่น การแต่งกาย ประเพณีการเข้าเฝ้า ฯลฯ พระองค์ได้จ้างฝรั่งเข้ามาเป็นล่ามตามส่วนราชการต่าง ๆ และให้ช่วยแปลคำราย่าง จ้างนายทหารอังกฤษเข้ามาเป็นครูฝึกวิชาการทหารแบบยุโรป ทางด้านการศึกษาพระองค์ได้ศึกษาเล่าเรียนทางศาสนา จนได้เปรียญ 9 ประโยค จึงเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนามาก พระองค์ทรงจัดตั้งสงฆ์คณะธรรมยุตขึ้น เนื่องจากทรงเห็นว่าพระสงฆ์ในสมัยนั้นปฏิบัติตนไม่เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย นอกจากนั้นพระองค์ยังมีพระประสงค์จะให้การศึกษาเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง จึงโปรดให้จัดสร้างโรงพิมพ์ของคนไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศน์เป็นครั้งแรก เพื่อพิมพ์หนังสือสอนศาสนาพุทธนแข่งกับหนังสือสอนศาสนาคริสต์ พระองค์ทรงสนับสนุนให้สตรีได้เข้าโรงเรียนมากกว่าแต่ก่อน ถึงกับตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ระยะเวลาให้พวกสอนศาสนาเป็นครู ต่อมาเกิดปัญหาทางศาสนา จึงได้จ้างนางเลียวโนเวนส์ (หม่อมแอนนา) สอนต่อ การศึกษาในสมัยนั้นเจริญกว้างขวางมากกว่าเดิม โดยหม่อมบริคเคย์ได้จัดพิมพ์หนังสือแบบเรียนภาษาไทย หนังสือจินตคามณีปฐม ก กว ปฐมมาสา เผยแพร่ไปสู่ราษฎรสามัญหาซื้อศึกษาเล่าเรียนได้

สรุปการศึกษาสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4

การศึกษาในช่วงของสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการศึกษาชนิดที่ไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีโรงเรียนสำหรับเรียนหนังสือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีตำราสอน ไม่มีการวัดผลการศึกษาที่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีแผนการศึกษา การเรียนการสอนขึ้นอยู่กับผู้สอนโดยตรง รัฐไม่ได้เป็นผู้จัดการการศึกษาโดยตรง แต่ให้วัดเป็นผู้จัดการศึกษา และการสร้างวัดก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างไว้สำหรับเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป พระสงฆ์เป็นครูผู้สอน ไม่มีเงินเดือนให้ เด็กที่มีโอกาสได้เล่าเรียนส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชาย อายุระหว่าง 11 - 13 ขวบ คือพ่อแม่ได้นำไปฝากพระสงฆ์ให้อยู่เล่าเรียนหนังสือที่วัด วิธีการสอนในสมัยนั้นคือถ้าเป็นวิชาหนังสือก็ให้ท่องจำ ถ้าคำนวณช่างก็ให้ฝึกปฏิบัติจนสามารถทำได้จริง การเรียนภาษาที่นอกเหนือจากภาษาไทยก็ได้แก่ภาษาขอม (เรียกว่าบาลี) ทั้งนี้ เพื่อใช้สำหรับอ่านคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา การศึกษาในสมัยนั้นสนับสนุนให้เรียนทางคานาศาสนามากที่สุด ถึงกับมีการสอนและจัดระเบียบเป็นชั้น ๆ นับว่าก้าวหน้ากว่าวิชาการศึกษาแขนงอื่น ๆ วิชาชีพต่าง ๆ ก็มีการสอนกันในครอบครัว ไม่ยอมเผยแพร่ให้คนนอกตระกูลได้เรียนรู้ ในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 3 - 4 พวกคนชั้นสูงนิยมเรียนวิชาการตามแบบยุโรป เช่น วิชาการต่อเรือ วิชาเดินเรือ วิชาเครื่องจักร โดยจ้างฝรั่งมาสอน และสำหรับวิชาช่างต่าง ๆ ก็รวมกันอยู่เป็นหมู่ เช่น ทำบด บ้านบาตร บ้านพาน บ้านดอกไม้เพลิง บ้านช่างหล่อ เป็นต้น สำหรับเด็กผู้หญิงมีโอกาสเรียนน้อยมาก ผู้ปกครองไม่นิยมให้เรียนวิชาหนังสือ ชอบให้อยู่บ้านหรือลงไปรับใช้อยู่ในวังเจ้านาย หรือบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ เพื่อให้ฝึกวิชาแม่บ้านการเรือน และฝึกอบรมมารยาทสมบัติผู้ดี เป็นต้น

การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2412 - 2474)

การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยปฏิรูปการศึกษา เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7

ในสมัยรัชกาลที่ 5 การศึกษาไทยได้เริ่มวางรากฐานเป็นแบบแผนขึ้น ในสมัยนี้มีการปฏิรูปการเมืองและสังคม เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงทรงเห็นว่าการศึกษาในวัดเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนต่าง ๆ ขึ้น เช่น "โรงเรียนหลวง" เป็นสถานบันการศึกษาที่ตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นแห่งแรก ผู้เรียนก็เป็นบุตรหลานขุนนางและเจ้านาย ต่อมาทรงโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนทหารมหาดเล็ก โดยคัดเลือกบุตรหลานผู้มีตระกูลสูงมาฝึกหัด ซึ่งต่อมาโรงเรียนนี้สถาปนาเป็น "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ต่อมาได้ขยายการศึกษาออกไปนอกพระบรมมหาราชวัง เปิดโอกาสให้ราษฎรทั่วไปได้ศึกษาเล่าเรียนโดยทรงตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นที่วัดมหาพรตารามเป็นแห่งแรก แล้วจึงขยายออกไปตามหัวเมืองหรือมณฑลต่าง ๆ โรงเรียนที่ใช้สถานที่ของวัด มีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ การศึกษาในระยะนี้เริ่มมีแบบแผนขึ้น คือมีหลักสูตร มีแบบเรียน มีการสอบไล่ เพื่อหามาตรฐาน โดยแบ่งเป็น 2 ประโยค คือ ประโยคหนึ่งและสอง หลักสูตรที่เรียน นอกจากการอ่านเขียนแล้วยังมีวิชาเลขและวิชาอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในระบบราชการ ในปี พ.ศ. 2430 ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น และยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 โดยทำหน้าที่จัดตั้งโรงเรียนดูแลเรื่องแบบเรียนหลวง และการสอบไล่ และมีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรกด้วย ประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดต่าง ๆ ทั้งกรุงเทพฯ และหัวเมืองมีพระภิกษุเป็นผู้สอน อนุญาตให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา โดยขออนุญาตกระทรวงธรรมการก่อน โรงเรียนที่จัดตั้งโดยเอกชนเรียกว่า "โรงเรียนเซนต์คิกส์" ในสมัยนี้ชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องการศึกษาของประเทศมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2441 พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ซึ่งขณะนั้น

เป็นอัครราชทูตพิเศษประจำประเทศอังกฤษ ได้ศึกษาระบบการศึกษาของอังกฤษ เป็นอย่างดี แล้วจึงเขียนโครงการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2441 ทูลเกล้าถวายแด่ รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงพิจารณาโปรดเกล้าฯ ใช้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย และในปี พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา หรือเจ้าพระยาธรรมาศกดิ์ มนตรี) พระยาอนุกิจวิฑูร (สันหัด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และพระยาชำนาญบรรพชาคม (อ่อน สาริกบุตร) เดินทางไปดูการศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเขา จัดการศึกษาเป็นแบบแผนแล้ว โดยให้เดินทางสมทบไปกับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ซึ่งไปรับสมเด็จพระบรมโอรสธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และได้กลับมาเสนอร่าง แผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใหม่ โดยจัดแบ่งโรงเรียนเป็น 2 ประเภท คือ

- ประเภทสามัญศึกษา (General Education) จัดให้มีชั้นมูล ประถม และมัธยมศึกษา วิชาที่ใช้อยู่สอนในระดับสามัญศึกษา ได้แก่ อ่าน เขียน เลข บัญชีและศีลธรรม ฯลฯ

- ประเภทวิชาสามัญ (Special or Technical Education) เป็นโรงเรียนอาชีพชั้นประถมและมัธยม วิชาที่จัดสอนเป็นวิชาพิเศษ เช่น วิชาครู แพทย์ ช่างและวิชาชีพอย่างอื่น เป็นต้น

จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงการศึกษาแห่งชาติจากฉบับแรกมาจนเป็นฉบับที่สอง เร็วมากห่างกันเพียง 5 ปี เท่านั้น การศึกษาฉบับแรก พ.ศ. 2441 มุ่งผลิตคน ให้เข้ารับราชการมากเกินไป แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2445 ได้เปลี่ยนแนว เป็นผลิตคนออกมาประกอบอาชีพส่วนตัวบ้าง เช่น ทหาร แพทย์ อาจารย์ แล้วเข้ารับ ราชการชั้นสูงไปเลย พอมาถึงปี พ.ศ. 2450 กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนแปลง การศึกษาอีกครั้งหนึ่ง แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 2 สาย แยกกันโดยเด็ดขาด คือสายสามัญ ศึกษา และสายวิสามัญศึกษา การศึกษามัธยมนี้เน้นการศึกษาสายวิสามัญศึกษาหรืออาชีพ ศึกษามากที่สุด ส่วนระดับอุดมศึกษานั้นทั้ง 2 สายมากำหนดใน พ.ศ. 2451

ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 เป็นต้นมากระทรวงมหาดไทยจะเป็นผู้จัดการศึกษาเบื้องต้น โดยมีข้าหลวงเทศนิบาตรรับผิดชอบ การจัดการศึกษาเบื้องต้นทุกจังหวัด และมีข้าหลวงกรรมการเป็นผู้ดูแล ส่วนการศึกษาที่สูงเท่า่นั้นที่กระทรวงกรรมการเป็นผู้จัด

ในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2454 - 2468) การศึกษาในสมัยนี้ได้จัดขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง มุ่งให้การศึกษาสอนให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยควรแก่อัธยาศัยของชนไม่เฉพาะฝึกงานสำหรับใช้ในราชการเท่านั้น รัชกาลที่ 6 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นจัดสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งแรกของไทย ปัจจุบันโรงเรียนนี้คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปลี่ยนเมื่อ 26 มีนาคม 2459 ครั้งแรกเปิดสอน 4 คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2456 เปิดหลักสูตรเรียนชั้นประถม 3 ปี (ป.1 - 3) และมัธยม 3 ปี เป็นการเรียนความรู้สามัญที่ทุกคนจำเป็นต้องตามควรแก่อัธยาศัยของชน ความรู้สามัญได้แก่ เลขคณิต จรรยาเขียนไทย อ่านไทย เป็นต้น ประเภทวิสามัญศึกษามีหลักสูตรเรียนชั้นประถม 2 ปี (ป.4 - 5) ผู้เรียนจบสามัญศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 2 และมัธยมปีที่ 3 แยกไปเรียนวิชาชีพต่ำและสูงได้ ผู้เรียนจบมัธยมปีที่ 8 แยกไปเรียนชั้นอุดมศึกษาได้ ในปี พ.ศ. 2458 มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2464 ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีเหตุการณ์สำคัญที่สุดในวงการการศึกษาของไทยเกิดขึ้น คือ ได้ตรา พ.ร.บ. ประถมศึกษาขึ้นออกบังคับให้เด็กที่มีอายุ 7 - 14 ขวบ (ย่างเข้า 15 ปี) จะต้องอยู่ในโรงเรียนและไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เว้นเสียแต่ว่าเด็กที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียนเกิน 2 กม. หรือเด็กจบประถมศึกษาก่อนอายุ 14 ปี และในปีเดียวกันนั้นได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ขึ้นมีสาระสำคัญคือระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 3 ปี ระดับมัธยมศึกษาทั้งประเภทสามัญและวิสามัญใช้เวลาเรียน 8 ปี นอกจากนี้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังบังคับให้ราษฎรเสียเงิน

บำรุงการศึกษา เรียกว่า "เงินศึกษาพลี" ประมาณ 1 - 3 บาท แล้วแต่ท้องถิ่น โดยเก็บจากชาวนกรรจ์ทุกคนที่มีอายุระหว่าง 18 - 60 ปี มาเลิกเก็บเมื่อปี พ.ศ. 2473 และในปี พ.ศ. 2464 ปีเดียวกันกับออก พ.ร.บ.ประถมศึกษา นั้นเอง กระทรวงธรรมการก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงศึกษาธิการ

ในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2477) ในปี พ.ศ. 2469 รัชกาลที่ 7 ทรงเห็นว่า การแยกกรมธรรมการไปอยู่กระทรวงวัง (ใน พ.ศ. 2462) และเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ถูกต้องแลการศึกษาที่นั่นไม่เหมาะสม เพราะทรงเห็นว่า การศึกษาไม่ควรแยกจากศาสนา จึงได้โอนกรมธรรมการกลับมาใหม่ เปลี่ยนชื่อจากกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม (ต่อมาได้เปลี่ยนกลับเป็นกระทรวงศึกษาธิการอีกในปี พ.ศ. 2484) และในปี 2475 ได้จัดตั้งสภาการศึกษาขึ้นทำหน้าที่กำหนดแบบแผนการศึกษาของชาติขึ้น มีสาระสำคัญ คือ ระบบการศึกษาให้มีมูลศึกษา (3 - 6 ปี) ประถมเรียน 4 ปี ถ้าต้องการ ประกอบอาชีพง่าย ๆ ก็ต่ออีกเป็น ป.7 มัธยมเรียน 8 ปี แบ่งเป็นประโยคต้น 4 ปี ประโยคปลาย 4 ปี แล้วจึงต่อในชั้นอุดมศึกษาได้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สาย คือ

- สายสามัญ ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้ ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ทั่ว ๆ ไป แบ่งการสอนออกเป็นชั้นประถม 1 - 4 ปี มัธยมต้น (ม.1 - 4) มัธยมปลาย (ม.5 - 8)

- สายอาชีวศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาซึ่งเป็นความรู้สำหรับประกอบอาชีพ รับช่วงจากสามัญศึกษาทุกกระยะที่จบประโยค

ในสมัยรัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2477 - 2489) ในสมัยรัชกาลที่ 8 รัฐบาลเห็นว่าแผนการศึกษา พ.ศ. 2475 ใช้เวลาเรียนในชั้นประถมและมัธยมนาน เกิน 12 ปี (ทั้งนี้ไม่ได้นับประถม 5 - 6 เพราะใช้เรียนเฉพาะผู้ที่ไม่ต้องการเรียนต่อ ในระดับมัธยมศึกษา) กระทรวงธรรมการจึงประกาศใช้แผนการศึกษาชาติปี พ.ศ. 2479 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นประถมต้น 4 ปี มัธยมต้น 3 ปี มัธยมปลาย 3 ปี (4-3-3)

แต่ผู้ที่จะศึกษาในระดับอุดมศึกษาต้องผ่านการศึกษาระดับเตรียมอุดมอีก 2 ชั้นก่อน ส่วนสายอาชีวศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง รับช่วงต่อจากสามัญศึกษาไปทุกระยะที่จบชั้นประโยค ปี พ.ศ. 2488 ได้ยกฐานะครูขึ้น โดยมีคุรุสภาเป็นผู้ควบคุม รับปรึกษาและให้ความเห็นแก่กระทรวงศึกษาธิการ

ในสมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489 - ปัจจุบัน) หลังจากประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2491 แล้ว ในปี พ.ศ. 2493 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการของโครงการศึกษาขึ้น และเกิดมีโครงการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี ตรงตามมติของยูเนสโกที่กรุงการาจี เมื่อปี พ.ศ. 2503 ในปี พ.ศ. 2494 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแผนการศึกษาชาติใหม่ เป็นแผนการศึกษามัยแรก ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 มีสาระสำคัญ คือ ระดับประถมมี 4 ปี และระดับมัธยมมี 3 ปี โดยแบ่งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นสายวิชาสามัญศึกษา สายสามัญศึกษา และสายอาชีวศึกษา และมัธยมปลายเรียน 3 ปี นอกจากนั้นได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาพิเศษ การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มเติมขึ้นด้วย ในปี พ.ศ. 2497 ได้ยกฐานะของโรงเรียนฝึกหัดครู เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพทางการศึกษาของครู และได้ตั้งสถาบันการศึกษาดิสคริปติวขึ้นโดยเฉพาะอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2502 จัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้น โดยให้ทำหน้าที่หลักคือ ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใหม่ โดยคำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล และประกาศใช้แผนการศึกษาชาติในปี พ.ศ. 2503 มาจนถึง พ.ศ. 2520 แต่บางส่วนยังคงใช้แผนการศึกษา พ.ศ. 2503 อยู่จนถึงปีการศึกษา 2525 จึงจะเลิกได้หมด แผนการศึกษา 2503 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาไปจากเดิมมาก ระดับการศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น 7 ชั้น แบ่งเป็นประโยคประถมศึกษาคอนต้น 4 ชั้น และตอนปลาย 3 ชั้น ระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ชั้น ได้แก่ สายสามัญ และสายอาชีพ ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายแบ่งเป็นสายสามัญ 2 ชั้น และสายอาชีพ 3 ชั้น สำหรับระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาต่อจากมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการ

ศึกษาวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูง ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการทวนไปคิดถึงจุดบกพร่อง ในการจัดการศึกษาของชาติในด้านต่าง ๆ แล้วพบว่าจะต้องมีการปรับปรุงการศึกษา ของชาติขึ้นใหม่ จึงได้มีการรวบรวมบุคคลหลายฝ่ายหลายอาชีพ ตั้งเป็นคณะกรรมการ พื้นฐานปฏิรูปการศึกษา และจะได้มีการปฏิรูปการศึกษาของชาติต่อไป ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2520 ขึ้น และใช้ในปัจจุบันนี้

การจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ การศึกษาเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่สุด ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการในสิ่งต่าง ๆ ในสังคม พัฒนาการที่เด่นที่สุดอันเป็นผลของการศึกษา ในปัจจุบัน คือ เศรษฐกิจและการเมือง ประติมากรรมและสินค้าใหม่ ๆ ตลอดจน เทคโนโลยีที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลจากการศึกษาและค้นคว้าวิจัย อันเป็น กระบวนการอีกอย่างหนึ่งของการศึกษา ประเทศที่มีความเจริญในทางการศึกษา เป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และเป็นประเทศที่มีความเจริญมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่นและออสเตรเลีย ฯลฯ

ความตื่นตัวเรียกร้องและต่อสู้ทางการเมืองเพื่อให้ได้เอกราชสมบูรณ์ ในประเทศอาณานิคมและความตื่นตัวให้ได้รับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ใน ประเทศเอกราชเก่าแก่แต่กำลังพัฒนาแล้วนี้เป็นผลของการศึกษาหรือเป็นผลของการ สืบสอนของครู และเป็นผลของการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียและไทย เป็นต้น

การศึกษาจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ประเทศ ซึ่งต้องการพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจและการเมือง จะต้องให้ความสนใจและสนับสนุนในด้านการลงทุน เพื่อการศึกษาให้มากที่สุด

ตามสถิติการศึกษานับยอปีการศึกษา 2519 ของกระทรวงศึกษาธิการ

รายงานว่ สำหรับประเทศไทยนั้น การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะการศึกษา
เกี่ยวข้องกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และประเทศไทยใช้ทรัพยากรจำนวน
มาก ลงทุนในการศึกษา ประเทศไทยใช้งบประมาณเพื่อการศึกษาเป็นจำนวนร้อยละ
21 ของงบประมาณประจำปีทั้งหมดเป็นประจำ วิทยุ โสตถุ สาทรร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ
การบริหารการศึกษาว่า ถ้าคิดงบประมาณเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับมวลรวม
ผลิตภัณฑ์ในประเทศ ประเทศไทยเราใช้เงินงบประมาณเพื่อการศึกษา ประมาณ
ร้อยละ 4.0 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในประเทศ ซึ่งจึคว่าเป็นการลงทุนที่สูงพอสมควร
สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา อย่างไรก็ตาม นักการศึกษาของไทยหลายคนหวังว่า
ในอนาคตทางราชการคงจะใช้งบประมาณเพื่อการศึกษาไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 ของ
มวลรวมผลิตภัณฑ์ในประเทศ และควรที่จะเพิ่มให้ถึงร้อยละ 7

การศึกษาไทยในปัจจุบันใช้แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 โดย
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 และแผนภูมิการศึกษา ท้ายพระบรม-
ราชโองการฉบับนี้ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พุทธศักราช 2520 เป็นต้นไป เว้นแต่
ความในหมวด 3 เฉพาะที่เกี่ยวกับระบบการศึกษาตามแผนภูมิท้ายพระบรมราชโองการ
ฉบับนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นไป และให้จัดให้บริบูรณ์ตามแผนนี้
ไม่ช้ากว่าวันสิ้นปีการศึกษา 2525 และตามแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ได้กล่าวถึงการ
บริหารการศึกษาไว้ในหมวดที่ 4 ดังนี้ คือ

1. ให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานทั้งของรัฐ ของท้องถิ่น ของเอกชน
และของต่างประเทศ ตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษา
ในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาให้
สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบาย แผนงาน โครงการ ข้อบังคับ และระเบียบ
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และให้กระทรวงศึกษาธิการ
มีหน้าที่ตรวจตราและใช้มาตรการอันสมควร ให้ส่วนราชการและหน่วยงานดังกล่าวปฏิบัติ
ตามนัยแห่งข้อกำหนดนี้

ส่วนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้สถานศึกษามีเสรีภาพในการดำเนินงานด้านวิชาการ โดยไม่ขัดข้องนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ทั้งนี้ ให้อยู่ในความควบคุมดูแลของรัฐตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด

การศึกษาเฉพาะกิจหรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม ไม่ว่าจะ เป็นกรณีใด หรือโดยกฎหมายใดก็ตาม จะต้องจัดโดยประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการ หรือทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อให้การจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ทุกสังกัด ในประเทศไทยสอดคล้องสัมพันธ์กันตามนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของรัฐ

2. สนับสนุนให้มีการสรรหาผู้ปกครองและตัวแทนประชาชนทั่วไป เข้าร่วมบริหารการศึกษาในท้องถิ่น โดยได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการในองค์คณะบุคคล เพื่อดูแลควบคุมนโยบายการบริหารการศึกษาในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของชาติ และความต้องการอันจำเป็นของท้องถิ่น

3. ให้จัดระบบการบริหารงานบุคคลฝ่ายการศึกษา ให้สอดคล้องกับระบบบริหารงานบุคคลของทางราชการ และสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพแก่บุคลากรทางการศึกษาของรัฐและของท้องถิ่น และให้มีสถาบันวิชาชีพทางการศึกษา เพื่อควบคุมส่งเสริมมาตรฐานและจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพ อีกทั้งทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิ ความกฎหมายของบุคลากรทางการศึกษาทั้งของรัฐของท้องถิ่นและของเอกชน ทั้งนี้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

4. ส่งเสริมให้สถานศึกษาเอกชนให้มีความคล่องตัวในการบริหาร และพัฒนาทางวิชาการภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน แบ่งออกเป็นระบบใหญ่ ๆ ได้ 2 ระบบด้วยกัน คือ

1. ระบบบริหารการศึกษา
2. ระบบการศึกษา ระบบการศึกษาแบ่งออกเป็น การศึกษาในระบบ

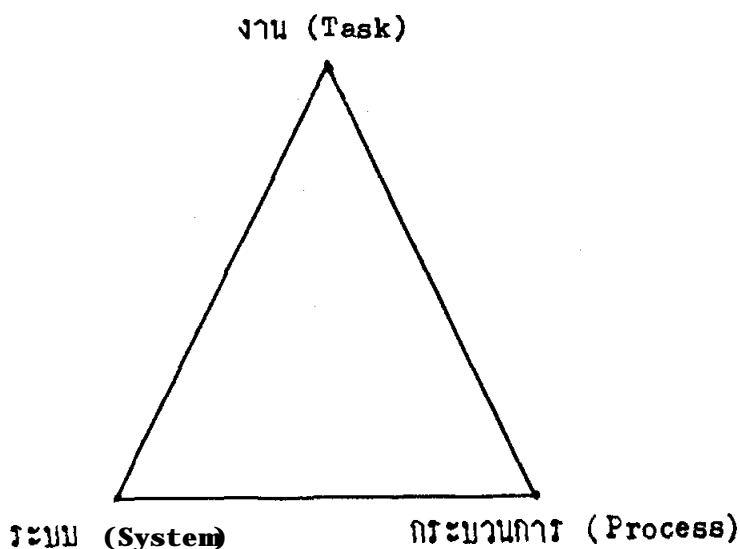

และระบบโรงเรียน

ระบบบริหารการศึกษา

ปัจจุบันมีส่วนราชการที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายแห่ง เช่น สำนักนายกรัฐมนตรีโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทบวงมหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทยโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลกรุงเทพมหานคร จังหวัด และอำเภอ ต่างก็เป็นองค์การที่ทำหน้าที่บริหารการศึกษา เมื่อรวมส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาเข้าด้วยกัน ก็เรียกได้ว่าเป็นระบบบริหารการศึกษา

งานจัดการศึกษาเป็นงานใหญ่ยิ่ง ที่รัฐจะต้องรับผิดชอบในการจัด การจัดการศึกษา รัฐได้จัดไว้ในรูปแบบของการบริหารการศึกษา การบริหารการศึกษามีองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกันแน่นแฟ้นในลักษณะรูปสามเหลี่ยมคางหมู ซึ่งแต่ละคานก็มีความสำคัญเท่าเทียมกัน รูปสามเหลี่ยมจะขาดคานใดคานหนึ่ง ก็ไม่อาจเรียกว่าเป็นรูปสามเหลี่ยมฉันทาคันนั้น การบริหารการศึกษาจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของระบบบริหารการศึกษา (System) กระบวนการบริหารการศึกษา (Process) และงานบริหารการศึกษา (Task) จึงเรียกได้ว่าเป็นการบริหารการศึกษา ดังรูปจำลองต่อไปนี้

ในส่วนของระบบบริหารการศึกษาไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่าระบบการบริหารการศึกษาไทย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบราชการ ซึ่งมีเหตุผลสนับสนุน ดังนี้

1. แนวนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ใน (มาตรา 60) ของกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันว่า การจัดระบบการศึกษาอบรมเป็นหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะสถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

2. แนวนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ในข้อ 10 ของแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันว่า การศึกษามีความสำคัญในอันดับสูงยิ่งแห่งกิจการของรัฐ การจัดการศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

3. แนวนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 ก็ได้เน้นว่าจะปรับปรุงการบริหารการศึกษาให้มีเอกภาพในด้านนโยบายในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง แนวนโยบายของรัฐบาลยุคปัจจุบันก็ได้ตระหนักถึงภารกิจของรัฐบาลในการจัดการศึกษาคด้วย

4. รัฐได้ให้การสนับสนุนงบประมาณทางการศึกษามาโดยตลอด และในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ก็ได้กำหนดไว้ในหมวด 7 ว่าด้วยการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษาข้อ 55 ว่า รัฐพึงเพิ่มงบประมาณทางการศึกษาสำหรับการศึกษาทุกระดับ และเน้นความสำคัญของการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาออก-โรงเรียนเป็นพิเศษ

5. การบริหารการศึกษาได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน หมวด 4 ว่าด้วยการบริหารการศึกษาข้อ 41 (ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วข้างหน้า)

การบริหารการศึกษาของไทยแบ่งออกเป็น การบริหารการศึกษาส่วนกลาง การบริหารการศึกษาส่วนภูมิภาค และการบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

การบริหารการศึกษาส่วนกลาง หน้าที่การบริหารการศึกษาส่วนกลาง จะควบคุมการบริหารการศึกษาทั่วราชอาณาจักร เกี่ยวกับการวางนโยบาย และแผน

การศึกษา รับผิดชอบจัดการศึกษาในโรงเรียนและจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยมี
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เสนอ
นโยบายและแผนการศึกษาแห่งชาติต่อคณะรัฐมนตรี

การจัดการศึกษาในส่วนกลางมีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษา ดังนี้คือ

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ราชกิจจานุเบกษา 95, (31 ธ.ค. 21)
บันทึกว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกรม ซึ่ง
เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี บริหารงานโดยองค์คณะบุคคล
เรียกว่า คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยรองนายกรัฐมนตรี ซึ่ง
นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย อธิบดีกรมการปกครอง เลขาธิการคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนเจ็ดคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง
เป็นกรรมการ โดยต้องแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีใจเป็นชาวมุสลิมประจำอย่างน้อยสี่คน
และให้เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ และรอง
เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ กฎหมาย
ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเลือกกรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งคนหนึ่ง
เป็นรองประธานกรรมการ และให้กรรมการที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งอยู่ในวาระคราวละสี่ปี

สงวน สุทธิเลิศกุล กล่าวไว้ในหนังสือ การบริหารการศึกษาวว่า คณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติมีบทบาทอันสำคัญในการประสานนโยบายในการบริหารการศึกษาระดับต่างๆ
ของชาติไว้ด้วยกัน อันจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การบริหารการศึกษาของชาติมีเอกภาพได้
นอกจากนี้ยังมีบทบาทที่สำคัญ ได้แก่การ เป็นคณะ เสนาธิการ เกี่ยวกับการศึกษาให้แก่รัฐบาลด้วย
สำหรับส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จะมีบทบาทสำคัญในการ
เป็นเครื่องมือและเป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อดำเนินงานให้แก่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การร่วมจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา

แห่งชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การกำหนดค
วงเงินงบประมาณการศึกษาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นอกจากนั้น
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีบทบาทสำคัญในการติดตามผลจากการ
วางแผนการศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการวางแผนพัฒนาการศึกษาในส่วนของ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในฉบับต่อ ๆ ไป

2. ทบวงมหาวิทยาลัย เป็นส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวงตามนัย
มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 216
ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 (ฉบับที่ 18) พ.ศ. 2520 ราชกิจจานุเบกษา 94
(12 เมษายน 2520) บันทึกว่า ทบวงมหาวิทยาลัยมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการ
ดำเนินการและกำกับการศึกษา ในระดับอุดมศึกษาของรัฐและของเอกชนนอกจาก
สถาบันวิชาเฉพาะที่อยู่ในอำนาจหน้าที่กระทรวงอื่น

ทบวงมหาวิทยาลัยมีส่วนราชการ ดังนี้

1. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
2. สำนักงานปลัดทบวง
3. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. มหาวิทยาลัยขอนแก่น
6. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
7. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
8. มหาวิทยาลัยมหิดล
9. มหาวิทยาลัยรามคำแหง
10. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
11. มหาวิทยาลัยศิลปากร
12. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
13. สถาบันเทคโนโลยีการเกษตร